

ΑΡΧΕΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Β' ΤΑΞΗΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ 2003

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ Α'

A.1 Να γράψετε στο τετράδιό σας τα ονόματα των φιλοσόφων της **Στήλης Α** και δίπλα το γράμμα της θέσης που αποδίδεται στον καθένα από αυτούς από τη **Στήλη Β**.

Στήλη Α	Στήλη Β	
1. Θαλής	α.	Η αρετή συνίσταται στη μεσότητα μεταξύ δύο ακροτήτων, μεταξύ μιας υπερβολής και μιας έλλειψης.
2. Αριστοτέλης	β.	Σε κάθε αισθητό πράγμα θα πρέπει να διακρίνουμε την υλική υπόστασή του από τις ποιότητές του.
3. Ντεκάρτ	γ.	Η ύπαρξη του κακού στη ζωή μας μπορεί να συμβάλει στην ηθική άσκησή μας.
4. Λοκ	δ.	Το κυρίαρχο στοιχείο της φύσης, από το οποίο δημιουργήθηκαν τα πάντα, είναι ο αέρας.
	ε.	Αρχή του κόσμου είναι το νερό.
	στ.	Η διαδικασία της αλληλεπίδρασης σώματος και ψυχής μέσω του «κωναρίου» συντελείται με τη συνδρομή των ζωικών πνευμάτων.

Μονάδες 8

A.2 Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων όρων:

- «οντολογία»
- «άπειρον»
- «θυμοειδές»
- «προτάσεις του πρέπει».

Μονάδες 12

A.3. Ποιος είναι ο ρόλος της υπερβατικολογικής συνείδησης για τη συγκρότηση της εμπειρίας κατά τον Καντ;

Μονάδες 15

A.4 Για ποιους λόγους ο Χιουμ απορρίπτει την ύπαρξη της πνευματικής υπόστασης;

Μονάδες 15

ΟΜΑΔΑ Β'

B.1 Ποιες οντολογικές θέσεις του Αριστοτέλη αναφέρονται στο παρακάτω κείμενο και πώς οι θέσεις αυτές εκφράζουν τη διαφοροποίησή του από τη θεωρία των ιδεών του Πλάτωνα;

"Το οντολογικώς πραγματικό αντικείμενο του Πλάτωνα-οι ιδέες-δόθηκε από τον Αριστοτέλη υπό τον όρο της ουσίας. Σε άλλες περιστάσεις το αποκαλούσε μορφή, νοητή ουσία. Ενώ για τον Πλάτωνα η ουσία είναι στην πράξη ανεξάρτητη από τα επιμέρους αντικείμενα, στον Αριστοτέλη η ουσία είναι πραγματική μόνον όταν εμπραγματώνεται, δηλαδή μόνον όταν πραγματοποιείται μέσα στα φαινόμενα αντικείμενα και εκεί προσλαμβάνει κάποια μορφή αντιληπτή από την αισθητηριακή εμπειρία (...) Για τον Αριστοτέλη, όλη η φύση προσπαθεί πάντοτε να πραγματοποιήσει τον εαυτό της, να αναπτύξει τις δυνατότητές της σε πραγματικότητες, να εμπραγματώσει τις δυνατότητές της, όπως κάνει ο σπόρος του τριαντάφυλλου, όταν καταλήγει στην ωριμότητα του άνθους, ή όπως κάνει ο σπόρος του ανθρώπου από τη σύλληψή του μέχρι την πλήρη άνθησή του σε ολοκληρωμένο άνθρωπο. Το κάθε πράγμα προσπαθεί να εμπραγματώσει την ουσία του".

Γ. Σαχακιάν, *Ιστορία της Φιλοσοφίας*,
τ.Α' .μτφρ. Χρ. Μαλεβίτση, εκδ. Παρμενίδης, Αθήνα 1979.

B.2 Να σχολιάσετε τις απόψεις του Επίκουρου για την ηδονή, που εκφράζονται στο παρακάτω απόσπασμα, και να τις συγκρίνετε με εκείνες του Αντισθένη και του Αρίστιππου (χωρίς λεπτομερή αναφορά στις θεωρίες τους).

"Όταν λέμε ότι η ηδονή είναι ο σκοπός της ζωής, δεν εννοούμε τις ηδονές των ασώτων και εκείνες που βρίσκονται στην απόλαυση... αλλά την απαλλαγή από τον πόνο του σώματος και από την ταραχή του νου. Γιατί την ευχάριστη ζωή δεν την εξασφαλίζουν το πιστό και τα αδιάκοπα ξεφαντώματα, ούτε οι σεξουαλικές ηδονές, ούτε η απόλαυση των ψαριών και οι άλλες λιχουδιές του πλούσιου τραπέζιου, αλλά ο νηφάλιος στοχασμός που αναζητεί τις αιτίες για κάθε εκλογή και απόρριψη και απομακρύνει τις δοξασίες που δημιουργούν την πιο μεγάλη σύγχυση στο νου".

Επικούρου, Επιστολή προς Μενοικέα, από Α.Α. LONG,
Η ελληνιστική φιλοσοφία, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1997.

Μονάδες 25

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A.1

1. Θαλής → ε. Αρχή του κόσμου είναι το νερό.
2. Αριστοτέλης → α. Η αρετή έλλειψης.
3. Ντεκάρτ → στ. Η διαδικασία των ζωικών πνευμάτων.
4. Λοκ → β. Σε κάθε αισθητό ποιότητές του.

A.2

- «οντολογία» = η ονομασία αυτή προέρχεται από τη λέξη «ον», η οποία στη φιλοσοφική γραμματεία χρησιμοποιείται ως ένας γενικός περιληπτικός όρος, για να δηλωθεί η πραγματικότητα.
- «άπειρον» = είναι το πρωταρχικό στοιχείο του κόσμου, το οποίο είναι ουδέτερο στο συμπαντικό αγώνα τον οποίο διεξάγουν τα τέσσερα στοιχεία της φύσης (αέρας – φωτιά – γη – νερό). Το άπειρο, που είναι αιώνιο και άχρονο, μεταμορφώνεται στα τέσσερα στοιχεία της φύσης, τα οποία, αλληλοισχυόμενα, μεταβάλλονται στα γνωστά μας όντα του κόσμου, για να επιστρέψουν, φθειρόμενα, σε εκείνο από το οποίο αρχικά προήλθαν – “κατά το πρέπον”
- «θυμοειδές» = Η ψυχή του ανθρώπου, κατά τον Πλάτωνα, διακρίνεται σε τρία επίπεδα: στο **ανώτατο** που είναι το λογιστικό, στο **κατώτατο**, που είναι το επιθυμητικό, και στο **θυμοειδές**, που βρίσκεται ανάμεσά τους. Στο θυμοειδές, συγκεκριμένα, περικλείονται οι βουλητικές ενέργειες του ανθρώπου και είναι αυτό το οποίο, σύμφωνα με την τριμερή διάκριση της ψυχής, κατά τον Πλάτωνα, και την αντίστοιχη διαστρωμάτωση της ιδανικής πολιτείας σε τρεις τάξεις, κυριαρχεί στη συμπεριφορά των “φυλάκων”.
- «προτάσεις του πρέπει» = είναι οι προτάσεις που δεν αποσκοπούν σε περιγραφές, αλλά σε αξιολογήσεις προσώπων, πραγμάτων, πράξεων, καταστάσεων, γεγονότων κ.τ.λ., οι οποίες από τη φύση τους δεν μπορούν να προσλάβουν καμιά τιμή αλήθειας, δεν μπορούν να είναι ούτε αληθείς ούτε ψευδείς.

A.3.

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό βρίσκεται στην πρώτη, δεύτερη και τρίτη παράγραφο της σελίδας 54 του σχολικού βιβλίου (κεφάλαιο “Η υπερβατικολογική συνείδηση”).

Η τρίτη, ουσιαστικά, παράγραφος της σελίδας αυτής δίνει την απάντηση στο ερώτημα, ωστόσο, η πρώτη και η δεύτερη “προετοιμάζουν” - “προλογίζουν” την απάντηση αυτή, δίνοντας το περιεχόμενο της υπερβατικολογικής συνείδησης.

A.4

Η απάντηση βρίσκεται στις σελίδες 48 και 49 του σχολικού εγχειριδίου (κεφάλαιο “Η απόρριψη της υπόθεσης για την ύπαρξη πνευματικής υπόστασης”).

Όλες οι παράγραφοι του κεφαλαίου αυτού θεωρούνται απαραίτητες για μια ολοκληρωμένη απάντηση στο ερώτημα αυτό.

B.1

Το συγκεκριμένο απόσπασμα καλύπτει δύο βασικές οντολογικές θέσεις του Αριστοτέλη. Η μια αφορά τη διάκριση ανάμεσα στην “ουσία” και τα “συμβεβηκότα”, ενώ η άλλη αφορά τις “τέσσερις αιτίες” που καθορίζουν τη διαδικασία για την απόκτηση της ουσίας από ένα πράγμα, τονίζοντας την προτεραιότητα του “σκοπού” από τις αιτίες αυτές.

Έτσι, σε ότι αφορά την πρώτη οντολογική θέση του Αριστοτέλη στο κείμενο αυτό, η ουσία είναι το βασικό εκείνο χαρακτηριστικό ενός πράγματος, είναι το «τόδε τι», εκείνο το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό που κάνει το πράγμα να είναι αυτό που είναι. Από την αρχή του κειμένου φαίνεται η αντίθεση του Αριστοτέλη προς τον Πλάτωνα, ο οποίος ως «οντολογικώς πραγματικό αντικείμενο» όρισε τις ιδέες που είναι ανεξάρτητες από τον αισθητό κόσμο, από τα «επιμέρους αντικείμενα».

Για τον Αριστοτέλη η ουσία, σε αντιδιαστολή προς τα συμβεβηκότα, τις δευτερεύουσες ιδιότητες ενός πράγματος, που ενδεχόμενη μεταβολή τους δεν επηρεάζει την ύπαρξή του, αν χαθεί ή μεταποιηθεί παύει να υπάρχει και αυτή μαζί με το πράγμα αυτό.

Σύμφωνα με αυτόν, η ουσία είναι πραγματική, μόνο όταν «εμπραγματώνεται», μόνο όταν «ενσωματώνεται» στον αισθητό κόσμο και γίνεται αντιληπτή από την αισθητηριακή εμπειρία. Ενώ δηλαδή στον Πλάτωνα η αληθινή πραγματικότητα, οι ιδέες, τα «όντως όντα» είναι ανεξάρτητα από τον αισθητό κόσμο και η ύπαρξή τους δεν μεταβάλλεται ούτε επηρεάζεται από τις μεταβαλλόμενες μέσα στο χρόνο και τον χώρο συνθήκες, στον Αριστοτέλη η αληθινή πραγματικότητα, η «ουσία» είναι ενσωματωμένη στα πράγματα που παρατηρούμε γύρω μας με τις αισθήσεις μας και επηρεάζεται από τις μεταβολές στον αισθητό κόσμο. Για τον Αριστοτέλη, λοιπόν, η πραγματικότητα θα ήταν αδύνατη χωρίς την ύπαρξη των αισθητών πραγμάτων και γι' αυτό, προκειμένου να την «ονομάσει» - να την «ορίσει» επιλέγει να χρησιμοποιήσει μια δεικτική αντωνυμία, το «τόδε» τι.

Οι μαθητές θα μπορούσαν να αντλήσουν την απάντησή τους από το σχολικό βιβλίο, κεφ. «Ουσία και συμβεβηκότητα», σελ. 30-31. Ειδικότερα η τελευταία παράγραφος του κεφ. αυτού κρίνεται απαραίτητη, καθώς μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα φαίνεται η αντίθεση ανάμεσα στις θέσεις του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη για τις «ιδέες» και την «ουσία» αντίστοιχα.

Σε ότι αφορά το δεύτερο τμήμα του αποσπάσματος (Για τον Αριστοτέλη, όλη η φύση.... να εμπραγματώσει την ουσία του) η απάντηση που συνοψίζει τις οντολογικές θέσεις του Αριστοτέλη και σχετίζεται με το τμήμα αυτό βρίσκεται στο κεφ. «Οι τέσσερις αιτίες και η εντελέχεια» του σχολικού βιβλίου. Ο μαθητής θα έπρεπε να αναφερθεί, κυρίως, στη σημασία του σκοπού για τα πράγματα, στα πλαίσια της τελολογικής αντίληψης του Αριστοτέλη για τον κόσμο. Ακόμη, πέρα από την αναφορά του μαθητή στις άλλες τρεις αιτίες (ύλη, μορφή, ενέργεια), σημαντική είναι και η επισήμανση της διάκρισης ανάμεσα στο «δυνάμει ον» και το «ενεργεία ον», καθώς και η σημασία του όρου «εντελέχεια», σε παραλληλισμό πάντα με το κείμενο.

B.2

Στο απόσπασμα αυτό συνοψίζεται πρωτίστως η διάκριση ανάμεσα στην ακραία εκδοχή του ηδονισμού, την οποία εξέφρασε, κυρίως, ο Αρίστιππος, και στη μετριοπαθή άποψή του, την οποία εξέφρασε ο Επίκουρος. Δευτερευόντως, όμως, εννοείται και η διάκριση ανάμεσα στη θεωρία του κυνισμού, με χαρακτηριστικό εκπρόσωπο τον Αντισθένη, και στο σύνολο των απολογητών του ηδονισμού, είτε στην ακραία είτε στη μετριοπαθή εκδοχή του.

Οι μαθητές θα έπρεπε να τονίσουν την προτεραιότητα που έδινε ο Αντισθένης και, κατ' επέκταση, όλη η θεωρία του κυνισμού στην αρετή ως βασικό σκοπό της ζωής του ανθρώπου, σε αντίθεση με το σύνολο του ηδονισμού που δίνει προτεραιότητα στην ηδονή ως κυρίαρχο συστατικό της ευτυχισμένης ζωής.

Ακολούθως, θα έπρεπε, σε παραλληλισμό με τον ίδιο το λόγο του Επίκουρου από το απόσπασμα που τους δόθηκε, να αναφερθούν στη θεωρία του Επίκουρου και να τονίσουν τη σημασία που έδινε στις «καταστηματικές» ηδονές σε σύγκριση με τις «κατά κίνησιν» ηδονές. Έτσι, μέσα από τις αναφορές τους στη θεωρία του, θα αναδειχτεί και η αντίθεσή του με τους απολογητές του ακραίου ηδονισμού, οι οποίοι, ουσιαστικά, προβάλλουν την αξία των «κατά κίνησιν» ηδονών.